

| Begrip                                    | Korte uitleg                                                                                                                  |
|-------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Accademia dei Lincei</b>               | Eén van de eerste wetenschappelijke academies in Europa (Italiaanse wetenschappelijke genootschap).                           |
| <b>Allegorie</b>                          | Verhaal of afbeelding waarin abstracte begrippen (deugden, ondeugden, enz.) als personen worden voorgesteld.                  |
| <b>Annunciatie</b>                        | De aankondiging door de engel Gabriël aan Maria dat ze zwanger zal worden (Maria-verkondiging).                               |
| <b>Antependium</b>                        | Doek of versiering die voor het altaar wordt gehangen of bevestigd.                                                           |
| <b>Antropocentrisme</b>                   | Opvatting waarbij de mens centraal staat in denken en waarden.                                                                |
| <b>Apocrief (gegeven / verhaal)</b>       | Religieus of historisch verhaal dat buiten de canon van de Bijbel valt (niet-erkende teksten).                                |
| <b>Archaïsch</b>                          | Behorend tot een zeer oud tijdperk; oud-ouderwetse stijlkenmerken.                                                            |
| <b>Artes liberales</b>                    | De zeven vrije kunsten: trivium (grammatica, dialectica, retorica) en quadrivium (aritmetica, geometria, musica, astronomia). |
| <b>Atmosferisch perspectief</b>           | Dieptewerking door verminderde scherppte/contrast en verkleuring op afstand (vervaging door lucht).                           |
| <b>A secco (temperatechniek al secco)</b> | Schildertechniek op droge ondergrond (in tegenstelling tot fresco op natte pleister).                                         |
| <b>Barok</b>                              | 17e–begin 18e-eeuwse stijl gekenmerkt door dramatiek, beweging, rijk ornament en emotie.                                      |
| <b>Bas de page</b>                        | Franse term voor de onderzijde van een bladzijde (decoratie/tekstonderdeel).                                                  |
| <b>Baptisterium</b>                       | Dooptkapel of gebouw gewijd aan de doop.                                                                                      |
| <b>Bel composto</b>                       | Italiaanse term voor de integratie/synthese van verschillende kunstvormen tot één geheel.                                     |
| <b>Bentvueghels</b>                       | Een vereniging van Nederlandse en Vlaamse kunstenaars in Rome tijdens de 17e eeuw, bekend om hun kameraadschap en rituelen.   |
| <b>Breviarium</b>                         | Omvangrijk gebedenboek voor geestelijken met liturgische teksten (brevier).                                                   |
| <b>Caduceus</b>                           | Slangenstaf (attribuut van Hermes/Mercurius).                                                                                 |
| <b>Chiaroscuro (clair-obscur)</b>         | Contrasten van licht en donker om model en plasticiteit te tonen.                                                             |
| <b>Chronogram</b>                         | Inscriptie waarin sommige letters als Romeinse cijfers samen een jaartal vormen.                                              |
| <b>Clair obscur</b>                       | Synoniem van chiaroscuro: licht-donkereffect.                                                                                 |
| <b>Colorito</b>                           | Benadrukking van kleur en verfbehandeling in de schilderkunst (tegenover disegno).                                            |
| <b>Condottieri</b>                        | Leiders/aanvoerders van huurlingenlegers in Italië (meervoud van condottiero).                                                |
| <b>Contrapposto</b>                       | Houding waarbij het gewicht op één been rust waardoor het lichaam een natuurlijke kromming krijgt.                            |
| <b>Cornice (lijst)</b>                    | Uitspringende rand of lijst, vaak geprofileerd; een band zonder profilering wordt simpelweg 'band' genoemd.                   |
| <b>Desacraliseren</b>                     | Proces waarbij iets heiligs ontzegd of ontheilgd wordt (verwereldlijken).                                                     |
| <b>Desco da parto</b>                     | Sierbord of ceremonieel bord dat vaak bij de geboorte van een kind als geschenk werd gegeven.                                 |
| <b>Disegno</b>                            | Tekening/ontwerp; in renaissance-discussies: het intellectuele ontwerp (lijn, compositie).                                    |

|                                 |                                                                                                                                                          |
|---------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Devotieportret</b>           | Portret waarbij devotie/aanbidding gepresenteerd wordt (persoon afgebeeld in gebed/devotie).                                                             |
| <b>Diptiek</b>                  | Kunstwerk bestaande uit twee luiken (bv. twee panelen die samen één geheel vormen).                                                                      |
| <b>Droerie</b>                  | Kleine fantasierijke of satirische figuurtjes in de marge van verluchte handschriften.                                                                   |
| <b>Drapering</b>                | Weergave van kledingplooien en stofval; hoe plooien vallen rond een figuur.                                                                              |
| <b>Duitse renaissancekunst</b>  | Duitse kunst van de renaissance, vaak expressief, rauw, soms heftige kleuren/beeldtaal (bv. Grünewald).                                                  |
| <b>Disguised symbolism</b>      | Verborgen symboliek in een werk — alledaagse details met symbolische betekenis.                                                                          |
| <b>Dormitio</b>                 | Term die wordt gebruikt voor de dood of 'slapen' van Maria (Dormitio Mariae).                                                                            |
| <b>Ein Knielauf</b>             | Letterlijk: een knielende aanloop — verwijst naar rituele of ceremoniële kniebuiging (contextspecifiek).                                                 |
| <b>Emailleur</b>                | Ambachtsman die emaillewerk (ingebakken glas/laag op metaal) maakt; of iemand die bronzen/3D-ornamenten emailleert.                                      |
| <b>Elan</b>                     | Energie, enthousiasme of levendige kracht in een compositie/uitvoering.                                                                                  |
| <b>El espolio</b>               | Thema in de christelijke kunst: het uitkleden van Christus (afneming van zijn kleding).                                                                  |
| <b>Estheticisme</b>             | Levens- en kunstopvatting die het esthetische absoluut stelt; nadruk op schoonheid als hoogste waarde.                                                   |
| <b>Figura serpentinata</b>      | Slangachtige, spiraalvormige houding van een figuur, dynamisch en draaiend (typisch maniërisme).                                                         |
| <b>Florentijnse kunst</b>       | Kunst uit Florence; nadruk op lijn en tekening (disegno) en anatomische precisie.                                                                        |
| <b>Fortune critique</b>         | Hoe de kunstenaar en zijn werk door critici/het publiek beoordeeld of ontvangen worden (receptie).                                                       |
| <b>Fusionomie</b>               | (Weinig gangbare term) theorie die karakter van mens koppelt aan formele kenmerken van dieren; contextueel zeldzaam — zo nodig extra bronnen raadplegen. |
| <b>Gisant</b>                   | Ligbeeld op een grafmonument dat de overledene afbeeldt (liggend beeld).                                                                                 |
| <b>Genrekunst</b>               | Kunstvorm die alledaagse taferelen en het dagelijks leven afbeeldt.                                                                                      |
| <b>Gesamtkunstwerk</b>          | (Duitse term) het ideaal van een totaalwerk waarin kunsten worden geïntegreerd tot één geheel.                                                           |
| <b>Gestileerd</b>               | Vereenvoudigde of gestileerde weergave waarbij details zijn teruggebracht tot karakteristieke lijnen/vormen.                                             |
| <b>Getijdenboek</b>             | Compact gebedenboek voor leken met gebeden voor de getijden (minder uitgebreid dan breviarium).                                                          |
| <b>Gnadestuhl (genadestoel)</b> | Duitse term voor voorstelling van de Heilige Drie-eenheid (vaak: God de Vader, Christus en de duif / Heilige Geest).                                     |
| <b>Gouache</b>                  | Dekkende waterverftechniek; de ondergrond bedekt en is niet transparant (tegenstelling tot aquarel).                                                     |
| <b>Grafiek</b>                  | Druktechnieken en reproductievormen (houtsnede, lino snede, ets, monoprint, enz.).                                                                       |
| <b>Gratie</b>                   | Verfijning of elegante vorm in houding en uitvoering.                                                                                                    |

|                                                    |                                                                                                                                                                        |
|----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Grisaille</b>                                   | Schildertechniek in grijs tinten, vaak gebruikt om scènische illusies of standbeelden na te bootsen.                                                                   |
| <b>Hierarchische verhoudingen</b>                  | Kunstprincipe waarbij belangrijkheid wordt aangegeven door grootte: belangrijke figuren groter afgebeeld.                                                              |
| <b>Heraldisch motief</b>                           | Figuren of ornamenten die ontleend zijn aan wapenschilden en heraldiek.                                                                                                |
| <b>Heraldisch rechts</b>                           | In heraldiek: de rechterzijde (voor de toeschouwer links) — belangrijk bij interpretatie van wapenschilden.                                                            |
| <b>Heraldisch standpunt</b>                        | Tafereel bekeken vanuit het ‘oog van God’ of vanuit het standpunt van heraldiek (contextafhankelijk).                                                                  |
| <b>Hodegetria</b>                                  | Byzantijns type Madonna waarbij Maria het Kind toont of wijst — “zij die de weg toont”.                                                                                |
| <b>Homo universale</b>                             | Het ideale mensbeeld uit de renaissance: een persoon met brede, polyhistorische kennis (universele mens).                                                              |
| <b>Horror vacui</b>                                | ‘Angst voor leegte’ — de neiging om alle ruimte in een compositie te vullen met decor of figuren.                                                                      |
| <b>Hortus conclusus</b>                            | Afgesloten tuin — symbool van maagdelijkheid en zuiverheid (vaak Maria-aspect).                                                                                        |
| <b>Houtgesneden retabel</b>                        | Altaarstuk vervaardigd uit hout met meestal gesloten en geopende luiken.                                                                                               |
| <b>Iconografie</b>                                 | Wetenschap van de betekenis en symboliek van beelden en voorstellingen.                                                                                                |
| <b>Il Sacco di Roma</b>                            | De plundering van Rome op 6 mei 1527 door troepen onder keizer Karel V.                                                                                                |
| <b>Imitatio Christi</b>                            | Kunstzinnige of spirituele imitatie van Christus; portret of houding die Christus nabijheid benadrukt.                                                                 |
| <b>Illusionisme</b>                                | Kunstpraktijk die optische illusies creëert (bv. trompe-l’oeil, geformeerde architectuurillusies).                                                                     |
| <b>Impasto</b>                                     | Dik, pasteus aangebrachte verflagen die textuur en relief tonen.                                                                                                       |
| <b>Internationaal maniërisme</b>                   | Een maniëristische stijlvariant met pan-Europese invloeden en nadruk op individuele elegantie en verscheidenheid.                                                      |
| <b>Internationale stijl (International Gothic)</b> | 14e–15e-eeuwse stijl met elegante lijnen, rijke decoratie en verfijnde figuren (ook: gotische internationale stijl).                                                   |
| <b>Inventio</b>                                    | Retorische/praktische term voor het ‘vinden’ of genereren van ideeën/inhoud in een compositie.                                                                         |
| <b>Iconografie</b>                                 | (al genoemd) interpretatie en systematisering van beeldmotieven.                                                                                                       |
| <b>Juxtapositie</b>                                | Het naast elkaar plaatsen van objecten/thema’s om contrast of betekenis te scheppen.                                                                                   |
| <b>Kansel</b>                                      | Preekstoel in een kerk; vaak rijk gedecoreerd.                                                                                                                         |
| <b>Karikatuur</b>                                  | Bewuste vervorming of overdrijving van kenmerken om te satiriseren of karakteriseren.                                                                                  |
| <b>Karnaten</b>                                    | <b>Onzeker / mogelijk typefout</b> — in jouw aantekening stond “karnaten: huid”; graag context of juiste spelling (mogelijke verwarring met ‘carnatie’ of ‘carnaten’). |
| <b>Kolorit</b>                                     | Kleurgebruik/kleurenmengsel en de visuele werking ervan.                                                                                                               |
| <b>Labarum</b>                                     | Christelijk symbool (Chi-Rho) of standaard; vroegchristelijk teken.                                                                                                    |
| <b>Lamentatie</b>                                  | Groepstaferelen waarin men treurt om Christus nadat hij van het kruis is gehaald.                                                                                      |

|                                              |                                                                                                                                             |
|----------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Lineair perspectief</b>                   | Wiskundige perspectiefmethode met vluchtlijnen naar één (of meer) verdwijnpunt(en) — typisch voor de Italiaanse renaissance (Brunelleschi). |
| <b>Lunet</b>                                 | Half rond of semicirkelvormig deel van een muur of venster; lunetvormige ruimte in architectuur.                                            |
| <b>Maniera Greca</b>                         | ‘Griekse manier’ — verwijst naar Byzantijnse/icoonachtige stijlkenmerken.                                                                   |
| <b>Maniera tedesca</b>                       | ‘Duitse manier’ — stijlkenmerken die met Duitse kunst verbonden worden.                                                                     |
| <b>Maniërisme</b>                            | Kunststroming waarin dynamiek, verlengde houdingen en kunstmatige poses centraal staan (16e eeuw).                                          |
| <b>Mazzocchio</b>                            | Rond, gevlochten hoofddeksel/krans uit de renaissancemode (drie-dimensionale ringvorm).                                                     |
| <b>Millennialisme</b>                        | Verwachting of geloof in een naderend einde of een millennium-gebeuren; soms religieus eschatologisch denken.                               |
| <b>Monumentale sculpturen</b>                | Beelden die deel uitmaken van of gebonden zijn aan een monumentale context (grafmonumenten, gevels).                                        |
| <b>Muldenstil</b>                            | Draperingstijl met zachte, ronde plooien die dynamiek suggereert (vanaf late gotiek).                                                       |
| <b>Natura naturans</b>                       | Scheppende, actieve natuur — concept uit renaissance/neoplatonische denkbeelden (scheppende kracht).                                        |
| <b>Natura naturata</b>                       | De geschapen wereld; resultaat/uitkomst van natura naturans.                                                                                |
| <b>Naturalisme / realisme</b>                | Streven naar realistische, levensechte weergave van de werkelijkheid.                                                                       |
| <b>Neoclassicisme</b>                        | Einde 18e / vroege 19e-eeuwse stijl geïnspireerd door klassieke (Grieks-Romeinse) modellen.                                                 |
| <b>Neoplatonisme</b>                         | Filosofische synthese van antieke ideeën met christelijke theologie; invloedrijk in renaissancekunsttheorie.                                |
| <b>Noli me tangere</b>                       | Bijbels motief: Jezus aan Maria Magdalena na de verrijzenis; letterlijk “raak mij niet aan”.                                                |
| <b>Non finito</b>                            | ‘Niet afgewerkt’ — techniek of artistieke keuze waarbij werk gedeeltelijk onafgewerkt blijft (bv. Michelangelo).                            |
| <b>Orsanmichele</b>                          | Historisch gildehuis in Florence, bekend om sculpturen en religieuze functies.                                                              |
| <b>Orthogonaal</b>                           | Richten van lijnen loodrecht op elkaar; in perspectief: vluchtlijnen naar één punt (orthogonalen).                                          |
| <b>Paragone</b>                              | Debat uit de renaissance over de superioriteit van de ene kunstvorm over de andere (schilderkunst vs beeldhouwkunst).                       |
| <b>Pathetic fallacy</b>                      | Literaire term: het toeschrijven van menselijke emoties aan de natuur of niet-menselijke zaken.                                             |
| <b>Pentimento (enk) / Pentimenti (meerv)</b> | Oude, overschilderde elementen in een schilderij die opnieuw zichtbaar worden (corrigerend of veranderend teken).                           |
| <b>Personificatie</b>                        | Beeldspraak waarbij abstracties (deugden, seizoenen,...) of levenloze zaken als personen worden afgebeeld.                                  |
| <b>Pleurant / Pleuranten</b>                 | Rouwfiguren die vaak in stoeten of op grafmonumenten voorkomen (vooral in gotische grafsculptuur).                                          |
| <b>Polychromie</b>                           | Het gebruik van meerdere kleuren, vaak op beelden of architecturale details.                                                                |

|                                                  |                                                                                                                                                                                |
|--------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Portrait historié</b>                         | Portret waarin iemand wordt afgebeeld als een mythisch, Bijbels of historisch personage.                                                                                       |
| <b>Predella</b>                                  | Onderste strook of paneel van een altaarstuk waarop kleinere scènes worden weergegeven.                                                                                        |
| <b>Pre-figuraties (typologie)</b>                | Typologische verbanden: scènes uit het Oude Testament interpreteren als voorafschaduw van Nieuwe Testamentscènes.                                                              |
| <b>Prie-dieu (pre-dieu)</b>                      | Kleine bidbank of knielbankje voor persoonlijk gebed.                                                                                                                          |
| <b>Psalter / Psalter</b>                         | Verzameling van psalmen; verluchte psalters werden gebruikt om lezen en devotie te oefenen.                                                                                    |
| <b>Putti</b>                                     | Kleine engelachtige figuurtjes, vaak naakt — cupido-achtige wezens in schilderkunst en beeldhouwkunst.                                                                         |
| <b>Quadratura</b>                                | Schildertechniek die illusionistische architectuur afbeeldt (faux-architectuur, trompe-l'oeil).                                                                                |
| <b>Quadriptiek / Triptiek / Diptiek</b>          | Respectievelijk viervlakswerk / drieluik / tweeluik — werk met vier / drie / twee luiken.                                                                                      |
| <b>Quadrivium</b>                                | De vier mathematische wetenschappen in de artes liberales (aritmetica, geometria, musica, astronomia).                                                                         |
| <b>Quattro Coronati</b>                          | 'De vier gekroonden' — voorbeeld: sculptuurgroep (bv. Nanni di Banco, 1413).                                                                                                   |
| <b>Raccourci</b>                                 | Foreshortening: perspectivische verkorting van vormen (bv. Mantegna).                                                                                                          |
| <b>Raffinement</b>                               | Verfijndheid in stijl of uitvoering.                                                                                                                                           |
| <b>Renaissance / Rinascita</b>                   | Wedergeboorte van klassieke oudheid; culturele stroming (ongeveer 14e–16e eeuw).                                                                                               |
| <b>Reformatie</b>                                | Kerkhervormingsbewegingen in 16e eeuw (Luther, Calvijn e.a.).                                                                                                                  |
| <b>Relievo schiacciato / Rilievo schiacciato</b> | Zeer laag reliëf (plattgedrukt reliëf), techniek toegepast door Donatello.                                                                                                     |
| <b>Repoussoir</b>                                | Schildertechniek waarbij een voorgrondfiguur de diepte van de voorstelling versterkt.                                                                                          |
| <b>Reisaltaar</b>                                | Draagbaar altaar of klein opvouwbaar altaar (soms met luiken of accordeonstructuur).                                                                                           |
| <b>Rococo</b>                                    | 18e-eeuwse stijl met decoratieve, lichte en frivole vormen (ca. 1730–1760).                                                                                                    |
| <b>Romaans vs Gotisch</b>                        | Vergelijking tussen Romaanse (zwaarder, soberder, meer symbolisch) en Gotische (lichter, verticaler, naturalistischer) kunst/architectuur.                                     |
| <b>Romantiek</b>                                 | Culturele stroming (eind 18e / 19e eeuw) die emotie, natuur en individuele verbeelding benadrukt.                                                                              |
| <b>Sacra Conversazione</b>                       | Compositie waarbij Maria en heiligen in één ruimtelijke conversatie of samenstelling worden weergegeven.                                                                       |
| <b>Savonarola</b>                                | Dominicaanse prediker (Girolamo Savonarola), kritisch tegenover wereldsheid en sommige kunstvormen; stond niet direct voor de Reformatie maar bekritiseerde zeden en excessen. |
| <b>Schisma</b>                                   | Splitsing binnen een kerk of organisatie (bijv. oosters-westers schisma).                                                                                                      |
| <b>Sfumato</b>                                   | Zachte, bijna onmerkbaar overgang tussen licht en donker (Leonardo da Vinci).                                                                                                  |
| <b>Slagschaduw</b>                               | Schaduw die door een object op een ondergrond wordt geworpen (cast shadow).                                                                                                    |
| <b>Sprezzatura</b>                               | Schijnbare moeiteloze nonchalance of naturel gedrag (Renaissance-ideaal, typisch bij Rafaël).                                                                                  |

|                             |                                                                                                                                                    |
|-----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Spolium (mv. spolia)</b> | Hergebruik van bouwfragmenten of sculpturen uit oudere gebouwen in een nieuw bouwwerk.                                                             |
| <b>Sokkelbeelden</b>        | Beelden die duidelijk verbonden zijn aan een zuil of sokkel; sculptuurtypologie.                                                                   |
| <b>Tempera</b>              | Schildertechniek waarin pigment met ei of lijn wordt gebonden (veel gebruikt vóór olieverf).                                                       |
| <b>Terribilità</b>          | Italiaanse term voor de intimiderende, krachtige expressie (kenmerkend voor sommige werken van Michelangelo).                                      |
| <b>Torseren / Torsie</b>    | Draaiing of torsie van het lichaam (dynamische draai in houding).                                                                                  |
| <b>Timpaan</b>              | Gedecoreerde halfronde of driehoekige ruimte boven een portaal (bv. tympanum).                                                                     |
| <b>Trivium</b>              | Taalkundige vakken van de artes liberales: grammatica, dialectica (logica), retorica.                                                              |
| <b>Trumeau</b>              | Middelste zuil of pilaster in een portaal tussen de deuren (vaak gebeeldhouwd).                                                                    |
| <b>Transsubstantiatie</b>   | Katholiek dogma dat brood en wijn veranderen in lichaam en bloed van Christus tijdens de mis.                                                      |
| <b>Vanitas</b>              | Thema dat de vergankelijkheid van het leven en aardse zaken benadrukt (symbolen: schedel, zandloper, verwelkte bloemen).                           |
| <b>Vedute</b>               | Realistische stads- of landschapsgezichten (bv. Canaletto).                                                                                        |
| <b>Velijn</b>               | Zeer fijn perkament, gebruikt voor hoogwaardige manuscripten (duur materiaal).                                                                     |
| <b>Verisme</b>              | Streng, objectieve weergave van de werkelijkheid; levensgetrouwheid.                                                                               |
| <b>Vidimus</b>              | (Contextueel) schets/ontwerp of 'wij hebben gezien' — in archivalia: een gecertificeerde kopie; in jouw aantekeningen gebruikt als ontwerp/schets. |
| <b>Vierpas</b>              | Ornamentvorm met vier lobben (middeleeuws motief: vierbladige vorm).                                                                               |
| <b>Visitatie</b>            | Bijbels tafereel waarin de zwangere Maria haar zwangere nicht Elisabet bezoekt.                                                                    |